JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Bask, Sini

Title: Elävää ihmistä kasvattamassa : Miguel de Unamunon ihmiskäsitys ja kasvatusjatelu suomalaisessa kasvatusmaisemassa : lectio praecursoria 23.1.2021

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © Suomen filosofinen yhdistys ry 2021

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Bask, S. (2021). Elävää ihmistä kasvattamassa : Miguel de Unamunon ihmiskäsitys ja kasvatusjatelu suomalaisessa kasvatusmaisemassa : lectio praecursoria 23.1.2021. Ajatus : Suomen filosofisen yhdistyksen vuosikirja, 78, 279-287. https://journal.fi/ajatus/article/view/125153/75070

Elävää ihmistä kasvattamassa – Miguel de Unamunon ihmiskäsitys ja kasvatusajattelu suomalaisessa kasvatusmaisemassa

Lectio praecursoria 23.1.2021

SINI BASK

Arvoisa kustos, kunnioitettu vastaväittäjä, hyvät kuulijat.

Rakkaat ihmiset.

"Niin kuin me oltaisiin ihmisiä."

"Täällä meitä kohdeltiin, niin kuin me oltaisiin ihmisiä."

Näin sanoi 16-vuotias kymppiluokkaansa päättävä nuori ihminen, kun kysyin ensimmäisen varsinaisen opettajavuoteni päätteeksi, mikä sai hänet onnistumaan, kun peruskoulussa näin ei ollut tapahtunut. Ajatus siitä, että ihmisiä kohdellaan "niin kuin he olisivat ihmisiä" tuntuu intuitiivisesti itsestään selvältä. Filosofiassa mikään ei luonnollisestikaan ole itsestään selvää. Ja elämässä niin monet asiat, jotka lähtökohtaisesti tuntuvat selviltä, osoittautuvat joksikin aivan muuksi, kun tarkemmin tutkitaan yhteiskuntia, ihmistenvälisyyksiä ja valitettavasti suomalaista koulutusjärjestelmää, muusta puhumattakaan.

Espanjalainen ajattelija Miguel de Unamuno antaa meille oivallisia keinoja mieltää, mitä tuolloinen opiskelijani tarkoitti kokemuksellaan, tulla kohdelluksi niin kuin olisi ollut ihminen. Missä määrin näinä aikoina on luottamista vanhan, valkoisen –

ja tässä tapauksessa vieläpä kuollutoletetun miehen sanaan, jää jokaisen itse arvioitavaksi. Varma olen siitä, että vaikka Unamuno tunnetusti piti polkupyörääkin liian vauhdikkaana välineenä kulkemiseen ja elokuvaa teatteriin nähden vieraannuttavana taidemuotona, olisi hän meidän päivinämme ensimmäisenä twiittailemassa yhteiskunnan epäkohdista ja somettamassa kärkevät näkemyksensä kuuluviin. Mutta sitoutumatta yhteenkään puolueeseen tai koulukuntaan, ei edes unamunolaisuuteen. Etsien sydämen totuutta, mikä osoittautuu ristiriitaiseksi ja mahdottomaksi tehtäväksi. Myös kaltaiseni keskiikäisen kukkahattutädin sanomisiin on kuulijan syytä suhtautua tilanteenmukaisella varauksella. Kriittisen etäisyyden luominen ainakin on helppoa, kun tänään virtuaaliväittelen teille ajattelijasta, jolle ihminen oli kolmiulotteisen sijasta ääretönulotteinen.

”Sä et tiedä yhtään mitään!”

”Sä et ymmärrä mua!”

”Sä et tajuu!”

”Sä oot ihan tyhmä!”

Niin. Mitenpä me vanhat voisimme käsittää, mitä nuoret tuntevat, haluavat ja tarvitsevat. Platon tiesi tämän Menonin paradoksissaan. Unamuno ymmärsi tämän kertomuksissaan. Tämän verran minäkin tajuan. Ja kuitenkin, vakuuttaa Unamuno, me ihmiset olemme ajasta, paikasta ja kulttuurista riippumatta universaalisti samankaltaisia, ihmisiä keskenämme ja siten kykeneviä tuntemaan myötätuntoa ja rakkautta toisiamme kohtaan.

Unamunon näkemys ihmisestä elävänä verbinä lisää ymmärrystämme siitä, miksi joukko ihmisiä ei edelleenkään koe koulutusjärjestelmämme osallistujina tulevansa kohdelluksi kuin ihminen. Unamunon konkreettinen ihminen on lihaa ja luuta, elävä verbi, syntyy, kuolee, kärsii, tuntee, uneksii, ajattelee, taistelee, etsii ymmärrystä ja voimatta sitä koskaan saavut-

taa jää ikuisen ihmisenä olemisensa ristiriidan, traagisen elämäntunnon vangiksi. Elävä ihminen kasvaa ja oppii myös. Ja kasvattaja, samoin filosofikin, on omassa traagisuudessaan aina ja ennen kaikkea ihminen. Suomalainen koulutusjärjestelmä sen enempää kuin ehkä mikään mukaan virallinen kasvatusinstituutio ei tunnista tai tunnusta tällaisen traagisuuden läsnäoloa elämässämme, ja niinpä monet, ehkä herkimmät kaikista, kokevat olevansa toisia, vääränlaisia osaamiskeskeisen, tehokkaan, suorituspainotteisen, vaikkakin maailman mittakaavassa arvostetun ja inhimillisen kasvatusjärjestelmämme pelinappuloina.

Elämä on usvaa, unta, teatteria, kirja, jossa pääosaa esittävä ihminen on Unamunon mukaan onnellisimmillaan ja parhaimmillaan silloin, kun hänellä itsellään on edellytykset ja voima unelmoida ja uneksia haluamansa todellisuus ja maailma. Filosofisessa mielessä tällainen ontologia ja epistemologia ovat tietysti pulmallisia. Aikana, jona kaikkien on kamppailtava tehdäkseen virtuaalisesta itselleen lihaa ja luuta ja leipää, hetkinä, joina toisten painajaiset muuttuvat veriseksi totuudeksi ihmisten tunteiden ja ajattelemattomuuden riistäytyessä hallitsemattomiksi, on entistä ilmeisempää, että koulutus, myötätunto, kärsimyksen vähentäminen ja ihmisten keskinäinen hyväntahtoisuus ovat ainoa reitti inhimillistä ihmiskuntaa kohden. Unamunon unelma yhteisestä, jaetusta ihmisyydestä on totta globaalissa maailmassamme vain osin. Vielä on matkaa siihen, että taistelemme oikeiden asioiden puolesta tai uneksimme samasta hyvästä tasapuolisesti kaikille.

Ihmisenä olemisen ja kasvamisen, ihmiseksi kasvamisen näkökulmasta Unamunon uneksinnan metafysiikka saattaa kuitenkin olla ainoa mahdollinen tie hyvään kasvatukseen. Ainakin Unamunon mukaan ainoa tapa luotsata uusia sukupolvia, ja ennen kaikkea persoonia, ihmisyksilöitä, kohti eettistä, hyvää ja mahdollisimman onnellista elämää, on keskittyä juuri tähän ihmisyyden ulottuvuuteen. Niinpä Unamunon mukaan meidän kasvattajien tulee aina pitää ihmistä itsessään kaikkein arvokkaimpana eikä milloinkaan käyttää toisiamme välineinä.

”Mä vihaan sua!”

”Sä et välitä musta!”

”Mä en rakasta sua!”

”Äiti, kuuleks sä mua? Mä en rakasta sua yhtään!”

”Äiskä, mä rakastan sua enemmän kuin sä mua.”

Niin kuin se olisi mahdollista….

Pedagogiikka on tukahdutettava rakkaudella, hukutettava siihen. ”El amor, el amor es lo todo.” Rakkaus on kaikki. Kasvatustekomme, yhteiskuntamme ja tavoitteemme on rakennettava pedagogisten ideologioiden, teorioiden ja tieteiden sijaan ihmisten välisen rakkauden varaan. Tämä rakkaus on Unamunolle paitsi intohimoista halua poistaa toisen ihmisen kärsimys ja tehdä hänelle hyvää myös armollisuutta ja myötätuntoa sekä itseä että toista kohtaan ja kasvattajankin raakaa paljautta kasvatettavan kanssa kohdattaessa. Rakkaus kasvatettavaan lähtee kasvattajan edellytyksistä tunnistaa omassa ihmisyydessään sen ominaislaadut ja sen jälkeen asettua traagisuuden kuilun partaalle kasvattajan rinnalle toteamaan, että ihmisyys on pohjimmiltaan ratkeamaton ristiriita, jonka arvoituksiin kenelläkään ei ole vastauksia. Näin on mahdollista jaetussa ihmisyydessä kohdella kasvajaa ja itseään ”niin että me ollaan ihmisiä” toinen toisillemme.

Miten siis ihminen tekee ihmisen filosofiaa elävää ihmistä ymmärtääkseen? Ihminen Unamunon keinot tehdä ja ilmaista filosofiaansa, ihmiskäsitystään ja kasvatusnäkemystään poikkeavat perinteisestä länsimaisen filosofian menetelmästöstä tavalla, joka on saattanut hänet aina marginaaliin kaikessa siinä laajassa ja merkittävässä kulttuuriläsnäolossa, -vaikuttamisessa ja työssä, jota hän on tehnyt.

Elävä pakenee määritelmiä, kaikkoaa käsitteiltä, tukehtuu teorioihin ja lamaantuu luokitteluista. Ihminen elävänä ja todellisena haihtuu, kun häntä lähdetään näin tutkimaan. Todellista todellisempaakin on kuvitelma, väittää don Miguel, ja uneksi-

tusta tulee totta, kun sen oikein todeksi tahtoo. Filosofia on runoutta, itsessään suuri metafora, filosofian perinne, johon kaikki länsimainen ajattelu nojaa, yksi suuri tarina, eri ihmisten toistuvia toisiinsa limittyviä ja päällekkäisiä, ristiriitaisia oivalluksia. Ja mitä muuta filosofia on kuin inhimillisen tekijänsä yksinpuhelua itsensä ja toistenkin kanssa, monodialogia, jonka motiivina on pyrkimys ymmärtää jotakin itseä suurempaa? Toisaalta eikö länsimainen filosofia ole reunamerkintöjä moniin teoksiin. Ristiriitaista kyllä filosofin persoona pyritään aina piilottamaan, ad hominem -argumentointi on syvintä syntiä, vaikka nykyfilosofia Suomessakin on lähinnä sitä, että muistetaan, kuka ihailtu ja merkittävä viisauden tavoittelija mitäkin kulloinkin sanoi. Unamuno teki filosofiaansa, ei vasaralla, vaan runoillen. Hänen keinonsa ymmärtää elävän ihmisen todellisuutta olivat runouden, tarinan, uneksimisen, metaforan, ehtymättömän monodialogin ja uupumattoman toiston menetelmät. Niitä olen työssäni soveltanut havaitakseni, että joskus myötätuntoisen, rakastavan läheisyyden totuudellinen anti ja merkitys on suurempi kuin kriittisen, analyyttisen, järjestelmällisen filosofian, pedagogiikan tai metodiikan.

”Miksi siis ei tehtäisi rakkaudesta itsestään pedagogiikkaa”, kysyy Unamunon kasvatettava Apolodoro isältään. Tieteiden nimeen vannova isä innostuu ajatuksesta, mutta kokee traagisen kohtalon Apolodoron riistäessä oman henkensä. Apolodoro, jota ei koskaan kasvatettu rakastamaan, ja joka ei siten koskaan oppinut rakastamaan, ajautuu elämässä ja rakkaudessa pettyessään umpikujaan, josta ei löydä muuta ulospääsyä.

“Amad a los niños y sabréis enseñarlos.”

“Rakastakaa lapsia, ja osannette heitä opettaa”, Unamuno yhä väittää, inttäen samalla, ettei rakkautta voi määritellä tai selittää. Kuitenkin se on tärkeämpää kuin mikään muu. ”Amo, ergo sum.” Rakastan, siis olen olemassa, on ihmisenä olemisen kannalta merkittävämpää kuin yksikään cogito. Tunteminen ja tahtominen ovat monin verroin ajattelua oleellisempia ihmisen elämän ohjaavina voimina.

Kun katson suomalaisessa kasvatuksessa tällä hetkellä ajankohtaisia ilmiöitä tämän unamunolaisen suodattimen läpi, huomaan, ettei ammattikasvattajan kahden vuosikymmenen aikana kovinkaan moni asia ole oikeastaan muuttunut.

Oppivelvollisuus pitenee ja minun lapseni ovat ensimmäisten joukossa nauttimassa aidosti maksuttomasta toisen asteen koulutuksesta. Työssäni, jolla elätän perheeni, pääsen tekemään ihanteista ja lakimuutoksista arjen konkretiaa. Asiat voivat muuttua ja kehittyä, kun ihmiset unelmoivat, toivovat, uskovat, tahtovat ja kaipaavat toisilleen hyvää, eli rakastavat. ”Rakastakaa heitä, ja osannette heitä opettaa.” Mutta ensin heidät on kasvatettava hyvin. ”Lo primero es educarlos bien.”

Kasvatus on aina tekoja ja toimintaa. Elävän ihmisen todellisuudessa kasvatusfilosofisiin ristiriitoihin lillumaan jääminen ei ole vaihtoehto. Kasvaja vaatii aina vastauksen, joka tekoina annetaan. Unamunon mukaan filosofian yleisemminkin tulisi aina saatella teon totuuksiin: ”Hasta una acción”. Oikea filosofia on aina tekoihin ja toimintaan saakka.

Unamunon oivalluksesta jo 100 vuotta sitten syntyy yhä kasvatuksen hyvä. Ristiriitaista kyllä myös mahdollisuus saavuttaa hyvinvointiyhteiskunnan tavoite tuottaa toimintakykyisiä, yhteistyötahtoisia, vireitä ja onnellisia kansalaisia versoaa sekin juuri siitä, että ihmisiä rakastetaan sellaisina kuin he ovat ja heidän rinnallaan ollaan meille jokaiselle ihmisiksi yhteisessä elossasäilymistaistossamme oman ihmisyytemme myöntäen. Uudistusten ja parannusten siivet kantavat vain, jos ihmisille niitä elämässä ja toteuttamassa luodaan puitteet ja kieli, joissa elävät ihmiset mahtuvat olemaan ja toimimaan ihmisiksi toisilleen.

Kerronpa teille tarinan kasvajasta, joka ei väitäkään tietävänsä, mutta tuntee ajatelleensa, joka ei todellakaan ymmärrä, mutta taistelee uneksiakseen, joka kaipaa, janoaa ymmärrystä ja rakkautta, kuten jokainen meistä, ja jolle elämän ja kasvatuksen ohella filosofia on suurin ratkeamaton ristiriita kaikista. Se voi olla minun tarinani tai monen muun tarina. Tai kuten tarinat monesti – ja ainakin minun tutkimuksessani – ovat kollaaseja, mosaiikkeja, fiktiota, jossa yhdistyvät monet kauttani ja sivuitseni kulkeneet ihmiskohtalot. Olipa siis kerran kasvattaja,

joka tahtoi tavoittaa totuuden siitä, kuinka toisia hyviä tehdään. Luullen, että tiede tai kukaties myös taide johtaisivat oikealle polulle, aloitti hän matkan kohti mahdottomuuden käsittämättömän kauniita maastoja. Kasvajamme kulki ja kulki, aloitti matkan uudestaan ja uudestaan, saapumatta koskaan sen pidemmälle kuin kotiinsa, jossa muut etsijät ja löytäjät, matkaajat ja seikkailijat hänen kanssaan oivalsivat samaa; Totuus, Unamunon sanoin, ei ole ajateltavissa, vaan se on elettävä. On elettävä! Hay que vivir! Olkaamme ihmisiä ihmisille, eläkäämme ihmisiksi! Sillä elämässä ja ihmisessä, elävässä ihmisessä on jo siinäkin aivan kylliksi ihmeteltävää.

Jyväskylän yliopisto

Kun äiti nukkuu kanssa lapsen

Kun äiti nukkuu kanssa lapsen
nukkuu kahdesti lapsi;
Kun nukun lemmestäs uneksuen
tuuditat ikuiseksi haaveeksi.

Kuvasi kestävän otan evääksi
kaukaisen matkan;
siitä kun sinussa synnyin
vahvistaa ääni
sen mitä toivon ja ootan.

Joka rakasti näin,
jota näin rakastettiin,
syntyi varten elämää.
Haihtuu elo merkityksettömiin
vain kun rakkaudetta jää.

Tiedän et täällä minut muistat,
tottahan sinut muistan.
Ja kun palaan siihen,
mikä sielusi sulkee,
eksyn jos sut kadotan.

Siihen saakka kun minut voitit,
oli taistoni etsiä totuutta.
Olet ainoa todiste, jota kaipaa en
kuolemattomuudesta.

Cuando duerme una madre junto al niño

Miguel de Unamuno

Cuando duerme una madre junto al niño
duerme el niño dos veces;
cuando duermo soñando en tu cariño
mi eterno ensueño meces.

Tu eterna imagen llevo de conducho
para el viaje postrero;
desde que en ti nací, una voz escucho
que afirma lo que espero.

Quien así quiso y así fue querido
nació para la vida;
sólo pierde la vida su sentido
cuando el amor se olvida.

Yo sé que me recuerdas en la tierra
pues que yo te recuerdo,
y cuando vuelva a la que tu alma encierra
si te pierdo, me pierdo.

Hasta que me venciste, mi batalla
fue buscar la verdad;
tú eres la única prueba que no falla
de mi inmortalidad.